

ЗАХ ЗЭЭЛИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

Манай улсын эдийн засгийн буюу ДНБ-ний 30 орчим хувийг ХАА салбарын үйлдвэрлэл эзэлж байгаагийн дийлэнхийг мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн байна. ДНБ-д ХАА-н үйлдвэрлэлийн эзлэх хувь хэмжээ нь:

- Шилжилт¹ийн үеийн өмнөх 1981-1992 онуудад дунджаар 17 хувь,
- Шилжилтийн дараах 1992-2000 онуудад 35 хувь,
- 2009-2010 онуудад дунджаар 23.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

Сүүлийн 3 жилийн статистикаар хүн амын ажил эрхлэлтийн 40 орчим хувь, гадаад худалдааны 10 гаруй хувийг хөдөө аж ахуйн салбар бүрдүүлж байна. Ажил эрхлэлтийн түвшингээр нь авч үзвэл ХАА-н үйлдвэрлэл манай орны эдийн засгийн суурь хүчин зүйл хэвээр байгаа ба цаашид ч энэ байдал хэвээр хадгалагдана гэж үзэж байна.

ХАА-н үйлдвэрлэлийн дийлэнхийг МАА-н салбар бүрдүүлж байгаа бөгөөд энэ нь мах, ноос, ноолуурын бэлтгэл болно. Мал аж ахуйн салбарын онцлог нь жилийн дөрвөн улирлын туршид бэлчээр, усаа даган нүүдэллэх уламжлалт нүүдлийн аж ахуйд түшиглэдэг. Нүүдлийн уламжлалт арга, зан үйл хэвээр боловч МАА-н үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд малчдаас гадна Засгийн газар, ченж, санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагууд буюу ихэвчлэн банкууд, мал эмнэлгийн байгууллагууд, тээврийн үйлчилгээ үзүүлэгчид, бөөний болон жижиглэнгийн сүлжээ дэлгүүрүүд гэсэн өртөг бүтээгч бус оролцогчидтой. Эдгээр нь малчид ба үйлдвэрлэгч нарт санхүүгийн дарамтыг тодорхой хэмжээнд бий болгодог.

2010 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын хэмжээгээр 32.7 сая толгой мал тоологдож, өмнөх оныхоос 25.7 хувиар буурсан дүнтэй гарчээ. Энэ нь 2010 онд тохиолдсон зуд болон зарим аймгуудад малын гоц халдварт өвчин гарч мал ихээр хорогдсонтой холбоотой юм.

№	Малын төрөл	2007 он	2008 он	2009 он	2010 он
1.	Адуу	2,239.5	2,186.9	2,221.3	1,920.3
2.	Үхэр	2,425.8	2,503.4	2,599.3	2,176.0
3.	Тэмээ	260.6	266.4	277.1	269.6
4.	Хонь	16,990.1	18,362.3	19,274.7	14,480.4
5.	Ямаа	18,347.8	19,969.4	19,651.5	13,883.2
	Нийт	40,263.8	43,288.5	44,023.9	32,729.5

Хүснэгт 1 Малын тоо /Төрөл тус бүрээр/

Эх сурвалж: МУ-н Үндэсний статистикийн хорооны 2007-2010 оны эмхэтгэл

Монгол улсын мах, махан бүтээгдэхүүний зах зээл

2010 оны үзүүлэлтээр Монгол улс нэг хүнд ноогдох махны хэрэглээгээрээ дэлхийд 10 дугаарт буюу нэг хүн жилд 108.8 кг мах хэрэглэж байгаа нь дэлхийн дундаж хэрэглээнээс 2.7 дахин их байна.

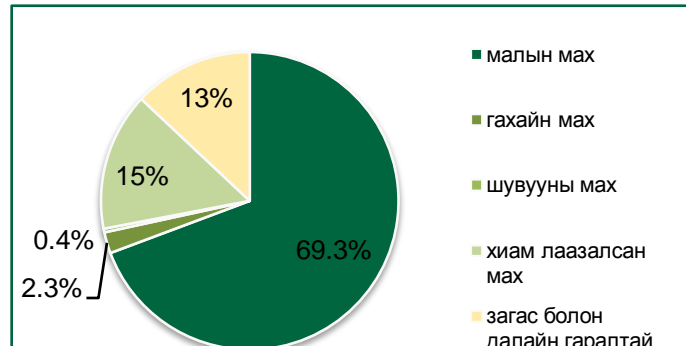
График 1. Дэлхийн улс орнуудын хэрэглээ

Эх сурвалж: МУ-н Үндэсний статистикийн хороо, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага

¹ Төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн харилцаанаас чөлөөт зах зээлийн элийн засгийн харилцаанд шилжиж байсан хугацаа болно.

Хэрэглээ:

Статистикийн Газар болон хоол хүнсний судалгаа хийдэг байгууллагуудаас гаргасан мэдээллээс үзвэл манай улсын мах, махан бүтээгдэхүүний хэрэглээнд малын мах 69.3 хувь, гахайн мах 2.3 хувь, шувууны мах 0.4 хувь, хиам, лаазалсан мах 15 хувь, загас болон далайн гаралтай хүнс 13 хувийг тус тус эзэлдэг байна.

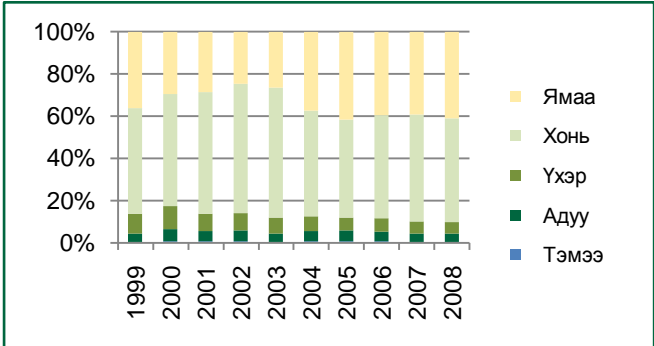

Эх сурвалж: Нийслэлийн өрхийн амьжиргаа” илтгэл 2010 он

Дээрх мэдээллээс манай улсын хүнсний гол хэрэглээ нь малын гаралтай мах, махан бүтээгдэхүүн болох нь харагдаж байна.

Нийлүүлэлт:

Манай улс жилд дундажаар хонин толгойд шилжүүлснээр нийт малын 13-15 хувийг буюу 8 сая орчим толгой мал хүнсэнд хэрэглэж, 230 орчим мянган тонн мах үйлдвэрлэж, дотоодын хэрэгцээнд нийлүүлж байна. ХАА-д үйлдвэрлэсэн нийт махны 10 хүрэхгүй хувь нь мал төхөөрөх үйлдвэрүүдэд бэлтгэгдэж, 23 мянга орчим тонн махыг үйлдвэрийн аргаар боловсруулж байна. Статистик мэдээллээс үзэхэд мал төхөөрөх, мах боловсруулах үйлдвэрийн хүчин чадлын 14 хувь болж байна.² Мах, махан бүтээгдэхүүний гол нийлүүлэлт нь таван хошуу мал юм.

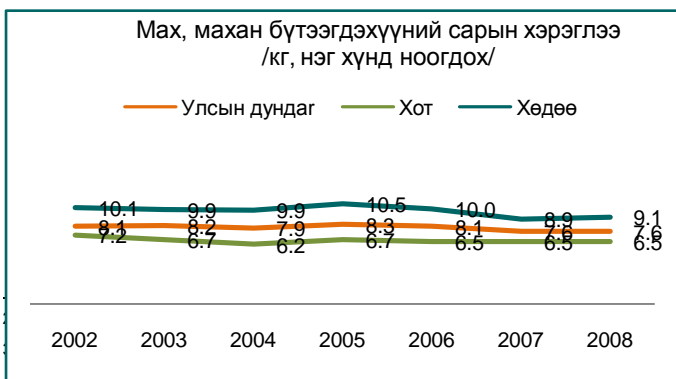

Эх сурвалж: Нийслэлийн өрхийн амьжиргаа” илтгэл 2010 он

Тухайлбал, нийт ХАА-д бэлтгэн төхөөрч боловсруулсан нийт махны 25-30 хувийг үхрийн, 35-40 хувийг хонины, 10-15 хувийг ямааны, 15-20 орчим хувийг адууны мах эзэлж байна. 2009 онд хийсэн судалгаагаар сүргийн эргэлтээр тооцоход 200-аас дээш мянган тонн мах ХАА-аас бэлтгэх нөөц, бололцоотой гэгдсэн байна.

Сүүлийн 5 жилд малын тоо ихээхэн өссөнөөр хүнсэнд хэрэглэх малын нөөц нэмэгдэж мах үйлдвэрлэлийн хэмжээ өсч байна.

Хүнсэнд хэрэглэсэн малын тоог бүтцээр авч үзвэл ямааны арьс, ноолуурын үнийн өсөлттэй холбоотойгоор хүнсэнд хэрэглэж буй ямааны тоо толгой 2003 оноос эхлэн өссөн байна.

2010 оны байдлаар Мах, махан бүтээгдэхүүний сарын дундаж хэрэглээний улсын дундаж 8.4 кг, Улаабаатар хотод 6.4 кг, Монгол хүний нэг сарын махны хэрэглээг жишсэн хүнээр тооцвол 6.4 кг байна.³

Монгол улсын хүн ам өсөхийн хэрээр мах, махан бүтээгдэхүүний хэрэгцээ нэмэгдэж байна. 1990 оноос хойш нийслэлийн хүн ам 2 дахин өсч 2010 оны байдлаар 1161.8 мянгад хүрлээ. Энэхүү хүн амын тооны өсөлтөөр бий болж буй махны хэрэгцээг хангах боломж байгаа хэдий ч мал бэлтгэл, махны үйлдвэрлэл нь улирлын шинж чанартай байгаагаас хамааран төдийлэн бүрэн дүүрэн ашиглаж чадахгүй байгаа юм. Үүний тод илрэл нь жил бүрийн хавар махны нийлүүлэлт буурч, үүнээс улбаатай махны үнийн өсөлт идэвхжиж инфляцийг хөөрөгдөх гол хүчин зүйл болдог явдал юм. Иймд махыг үйлдвэрлэлийн аргаар боловсруулан зориулалтын хөргүүрт, стандартын дагуу хадгалах хүчин чадал, хадгалалтын хугацааг нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлага зүй ёсоор бий болж байгаа.

График 3. Хүнсэнд бэлтгэсэн малын бүтэц
Эх сурвалж: МУ-н Үндэсний статистикийн хороо

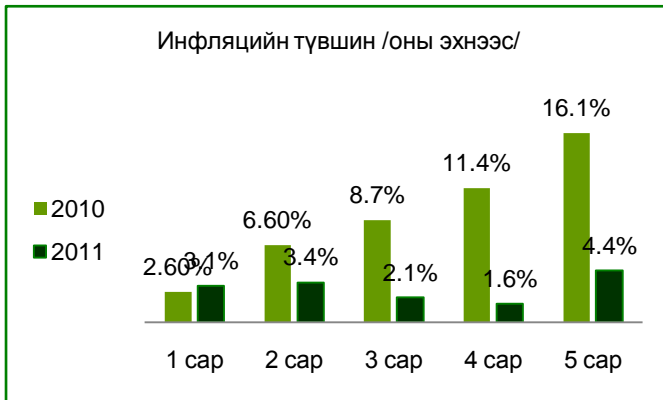

График 5. Инфляцийн түвшин

Улаанбаатар хотын 2011 оны инфляцийн түвшинг 2010 оны түвшинтэй харьцуулахад 11,7 пунктээр буурсан байна. Инфляцийн бууралтыг бүхэлд нь махны үнэтэй холбон тайлбарлаж болох юм. Инфляцийн бууралтын 90 орчим хувийг зөвхөн мах махан бүтээгдэхүүний барааны бүлэг эзлэж байна.

2010 оны 4-р сарын байдлаар инфляцийн түвшин 8 хувиас давахад нөлөөлсөн хамгийн гол үзүүлэлт нь махны үнийн өсөлт байсан. Цас зуд, ган зэрэг байгалийн гамшигт үзэгдэлтэй холбоотойгоор улсын хэмжээгээр 7.5 сая мал хорогдсон нь махны нийлүүлэлтэнд зохих нөлөөгөө үзүүлсэн. Улаанбаатарт нийлүүлэгдэж байгаа махны хэмжээ өмнөх жилүүдээс ойролцоогоор гурав дахин багассан нь махны үнэд сөргөөр нөлөөлсөн.

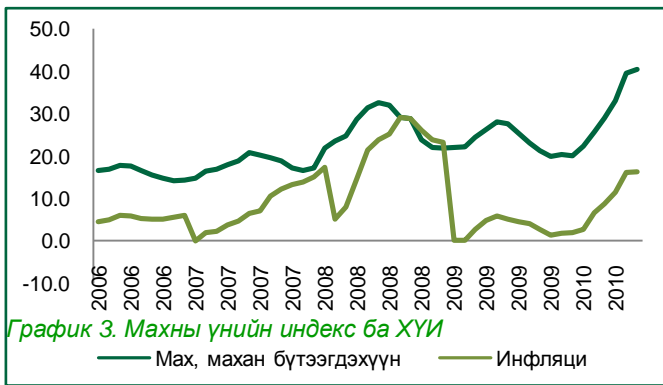

График 3. Махны үнийн индекс ба ХҮИ

2006-2010 оны сараар өгөгдсөн махны үнийн индекс болон инфляцийн түвшний хоорондын хамаарал, хандлагыг график 7-д харуулав. Уг графикаар махны үнэ өндөр саруудад инфляцийн түвшин өндөр, бага үед доогуур түвшинд байсан байна. 2008 оны санхүү, эдийн засгийн хямралтай холбоотойгоор инфляци өндөр түвшинд хүрсэн бөгөөд үүнд махны үнээс гадна олон хүчин зүйлс нөлөөлж байсан.

Махны үнэ ба инфляци /Эх сурвалж: МУ-н Үндэсний статистикийн хороо, Монгол банк/

Улаанбаатар хотын 2011 оны инфляцийн түвшинг 2010 оны түвшинтэй харьцуулахад 11,7 пунктээр буурсан байна. Инфляцийн бууралтыг бүхэлд нь махны үнэтэй холбон тайлбарлаж болох юм. Инфляцийн бууралтын 90 орчим хувийг зөвхөн мах махан бүтээгдэхүүний барааны бүлэг эзлэж байна.

2010 оны 4-р сарын байдлаар инфляцийн түвшин 8 хувиас давахад нөлөөлсөн хамгийн гол үзүүлэлт нь махны үнийн өсөлт байсан. Цас зуд, ган зэрэг байгалийн гамшигт үзэгдэлтэй холбоотойгоор улсын хэмжээгээр 7.5 сая мал хорогдсон нь махны нийлүүлэлтэнд зохих нөлөөгөө үзүүлсэн. Улаанбаатарт нийлүүлэгдэж байгаа махны хэмжээ өмнөх жилүүдээс ойролцоогоор гурав дахин багассан нь махны үнэд сөргөөр нөлөөлсөн.

2006-2010 оны сараар өгөгдсөн махны үнийн индекс болон инфляцийн түвшний хоорондын

Махны үнэ

Махны үнэ 2002 онд дунджаар 1173 төгрөг байсан бол 2010 онд дундаж үнэ 4789 төгрөг хүрч өсчээ.

График 4. Махны үнэ /Жилийн дундаж/

Эх сурвалж: МУ-н Махны холбоо, Үнэт цаас гаргагчийн борлуулалтын мэдээлэл 2003-2010

Махны үнэнд хийсэн хугацааны цувааны /динамик/ бүрэлдэхүүн хэсгийн шинжилгээнээс харахад махны үнэ 12-р сараас 6-р сар хүртэл өсч, 6-р сараас эхлэн 12-р сар хүртэл буурдаг, энэ нь манай улсын байгаль, цаг уурын онцлог болон мал бэлтгэл, махны үйлдвэрлэлийн улирлын шинж чанартай үйл ажиллагааны улмаас хаврын улиралд махны нийлүүлэлт буурдагтай холбоотой. Махны үнийн чиг хандлага буюу тренд нь жил

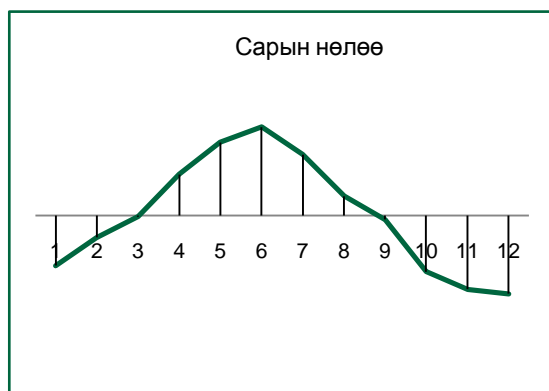

График 6. Махны үнийн сарын нөлөө
ирэх тусам өсөх хандлагатай байна.

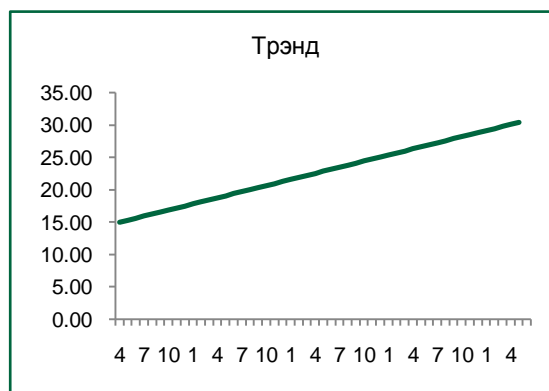

График 5. Махны үнийн чиг хандлага

Эх сурвалж: МУ-н Үндэсний статистикийн хороо, Андеррайтерын компанийн судалгаа

Нөөцийн мах

Жил бүрийн хаврын улиралд бий болох махны хомсдолоос гарч, хүн амын мах, махан бүтээгдэхүүний хэрэгцээг жигд тогтвортой хангах арга зам нь махны нөөцийг бүрдүүлэх. Манай улс 2006 оны Засгийн газрын “Махны тогтвортой хангамжийг бүрдүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 178-р тогтоолын дагуу хот, суурин газрын хүн амын хавар, зуны хэрэгцээнд зориулж мах нөөцөлж, махны хангамж, үнийг тогтворжуулах зорилгоор нөөцийг махыг бэлтгэн, бэлтгэсэн аж ахуй нэгжүүдэд “Мах бэлтгэн хадгалж, борлуулсан аж ахуйн нэгжид урамшуулал олгох журам”-ын дагуу урамшуулал олгож байна.

Нөөцийн мах бэлтгэлийн талаарх зарим статистик

2008 онд: "Мах импекс" ХХК, "Тайж трейд" ХХК, "Монгол мах экспо" ХХК, "Мах экспо" ХХК, "Жаст-Агро" ХХК, "Дорнын говь" ХХК зэрэг компани нийлээд 7000 тонн мах нөөцөлсөн.

2009 онд: "Жаст агро" ХХК, "Мах импекс" ХХК, "Дорнын говь" ХХК, "Монгол мах экспо" ХХК, "Тайж трейд" ХХК, "Мах экспорт" ХХК зэрэг компани нийлээд 7000 тонн мах нөөцөлсөн.

2010 онд "Жаст агро" ХХК, "Мах импекс" ХХК, Багахангайн мах боловсруулах үйлдвэр, "Давшилт трейд" ХХК, "Мах экспорт" ХХК, "Монгол мах экспо" ХХК, "Тэнгэр трейд" ХХК, "Баруун монгол интернэйшнл" ХХК, "Соотон" ХХК, "Тайж трейд" ХХК гэсэн том, жижиг 10 компани өөрсдийн хөрөнгөөр 2800 тонн махыг нөөцөлсөн.

Он	Нөөцөлсөн махны хэмжээ /тн/				Худалдаалсан байдал /тн/			Нөөцийн махны үнэ /төг/		
	Хонины мах	Ямааны мах	Үхрийн мах	Нийт	4-р сард	5-р сард	6-р сард	Хонины мах	Ямааны мах	Үхрийн мах
2010	2000 гаруй	700 гаруй		2800	1325	1475		2900	1900	
2009	5000	1400	600	7000	1000	3600	2400	2800	2100	2800
2008				7000	1300 (III)	2500	1500	2900		
2007				3900				2100		
2006	1500	5000	500	7000				2100		

Хүснэгт 2. Нөөцийн мах

Эх сурвалж: МУ-н Үндэсний статистикийн хорооны эмхэтгэл 2006-2010, Андеррайтерын компанийн судалгаа

Нийслэлийн хүн амын мах, махан бүтээгдэхүүний нэг өдрийн хэрэглээг тооцвол 186 тонн байна. Хүн амын худалдан авах чадварт суурилан нөөцийн махны хэрэгцээг тоймловол⁴ хаврын улиралд нийслэлчүүд нэг өдөрт 7.4 тн мах болно. Судалгаагаар жил бүрийн хавар махны үнийн өсөлтийг сааруулахын тулд нийслэлийн хэмжээнд 11-16 мянган тн мах нөөцлөх шаардлагатай бөгөөд энэ нь нийслэлчүүдийн хувьд 50-80 хоногийн хэрэглээ юм.

2008-2010 онд жилд дунджаар 6-11 аж ахуй нэгж нөөцийн мах бэлтгэлийн ажилд оролцож, нийт дүнгээрээ 6.3 тэрбум төгрөгийн урамшуулал авчээ. 2008 онд нийт 7000 тн бэлтгэсэн байгууллагуудад кг тутам 414 төгрөгийн урамшуулал олгожээ. 2009 онд кг тутамд 340 төгрөгний урамшуулал олгосон бол 2010 онд кг тутамд 500 төгрөгний урамшуулал буюу 2.4 тэрбум төгрөг олгохоор төлөвлөснөөс аж ахуй нэгжүүдэд нөөцийн маханд бэлдсэн махны гүйцэтгэлээс хамаарч 58 хувийг нь олгосон байна.

Гадаад зах зээл ба экспорт

Монгол Улс нь ОХУ, БНХАУ, БНСВУ-д мах нийлүүлэх гэрээг Засгийн газар хооронд байгуулсан байдаг. 2009 онд 8.8 мянган тн үхрийн мах, 8.6 мянган тн адууны мах гадаадын зах зээлд гаргаж байсан бол 2010 онд 3.9 мянган тн үхрийн мах, 10.9 мянган тн адууны мах экспортолжээ. Экспортлосон үхрийн махны хэмжээ өмнөх оныхоос 55.9 хувиар буурсан. Энэ нь Монголын зүүн бүсийн аймгуудад малын гоц халдварт шүлхий

⁴ 2010 оны "Нийслэлийн өрхийн амьжиргаа" илтгэлд өгүүлснээр нийслэлийн нийт хүн амын 29.8 хувь ядуурлын шугмаас доогуур хэрэглээтэй байна гэжээ.

өвчин гарч, ОХУ-аас үхрийн махны импортод хориг тавьсантай холбоотой юм. Харин адууны махны экспорт өмнөх оныхоос 26.5 хувиар өссөн байна.

Малын төрөл	2007 он	2008 он	2009 он	2010 он
Адууны мах	7,072.8	6,097.1	8,635.3	10,925.0
Үхрийн мах	3,846.8	4,210.4	8,818.5	3,888.2
Нийт	10,919.6	10,307.5	17,453.8	14,813.2

Хүснэгт 3 Махны экспорт

Экспортын хэмжээ /тэрбум төгрөг/

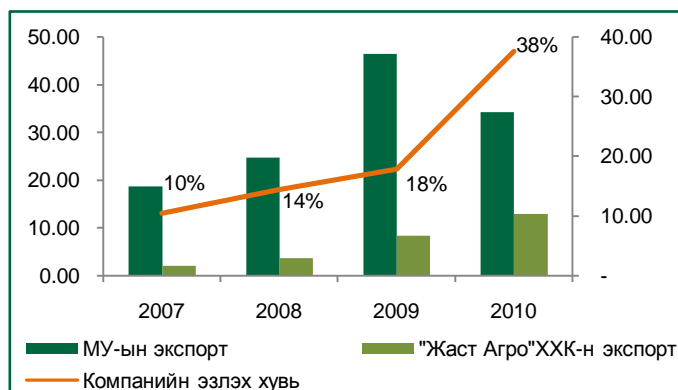

График 12. Экспортын хэмжээ

Эх сурвалж: МУ-н махны холбоо, Үнэт цаас гаргачийн

“Жаст арго” ХХК, “Соотон” ХХК, “Тэнгэр трейд” ХХК, “Мах импекс” ХК, “Дорнын говь” ХХК, “Мо тува” ХХК, “Бумномин” ХХК, “ЭДГС” ХХК, “Ерранзит” ХХК, “Монгема” ХХК гэсэн 10 компани сүүлийн гурван жил экспортолсон махны 97 хувийг хийж гүйцэтгэсэн байна. Мах импортод улс орнуудын эрүүл ахуйн стандарт болон бусад шаардлага, хадгалалт, тээвэрлэлтийн нөхцөл нь

махны экспортыг нэмэгдүүлэхэд гол бэрхшээл болж байна.

ОХУ-ын 142 сая хүн ам бүхий дэлхийд махны импортын хэмжээгээрээ АНУ-ын дараа хоёрдугаарт ордог эдийн засаг өндөр өсөлттэй орон юм. Манай улсын махны экспорт ОХУ-ын импортын 1 орчим хувийг л эзлэж байна.

ОХУ-ын мал эмнэлэгийн газрын статистикаар нэг хүн жилд дунджаар 81 кг мах хэрэглэх шаардлагатай бөгөөд одоогийн байдлаар 62 кг хэрэглэдэг. Эндээс үзэхэд дээрх зах зээл нь 1.2 сая тн тураг махны зах зээл байгаа нь мах үйлдвэрлэгч компаниудын хувьд экспортоо нэмэгдүүлэх боломж буйг харуулж байна.

Өрсөлдөгчид

Манай улсад нийтдээ том, жижиг нийлсэн 35 орчим махны үйлдвэр ажиллан, жилд 90 орчим мянган тонн мах, махан бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрийн аргаар боловсруулах хүчин чадалтай хэдий ч 20-30 хувийг л ашиглаж, хотуудын махны хэрэглээний 30 орчим хувийг (23 мянган тн) хангаж байна. Энэ байдал нь мах, махан бүтээгдэхүүний ханган нийлүүлэлт үндсэндээ ченжүүдээр дамжин хийгдэж байна гэсэн үг юм. Мах, махан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийн дийлэнх нь мал бэлтгэх нэгдсэн сүлжээгүй, хот суурин газарт төвлөрсөн, хөргөлтийн тоноглогдсон агуулах байрны багтаамж, хүчин чадал харьцангуй дутмаг байдаг тул бэлэн бүтээгдэхүүн хийж зах зээлд нийлүүлэх илүү сонирхолтой байдаг. Үнэт цаас гаргагч нь одоогоор тураг мах, шулж ангилсан махны борлуулалтаар илүү дагнаж байгаа тул дотоодын мах үйлдвэрлэгчдийн зүгээс үзүүлэх дарамт бага гэж үзэж байна.

2010 оны байдлаар мах, махан бүтээгдэхүүн боловсруулах 70 орчим үйлдвэр үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 50 орчим нь Улаанбаатар хотод байрладаг байна. Эдгээр үйлдвэрүүдийн бүтээгдэхүүнийг дараах байдлаар бүлэглэж болохоор байна. Үүнд:

- Тураг мах /гулууз, мөчилсөн, цул, ястай/
- Дайвар бүтээгдэхүүн
- Ангилсан мах /булчингийн бүтцээр жижиглэж савласан/
- Хиам, зайдас
- Лаазалсан бүтээгдэхүүн/консерв, үхэр, адууны жигнэсэн мах/
- Хагас боловсруулсан ба бэлэн бүтээгдэхүүн гэсэн ерөнхий ангилалд багтааж байна.

Эдгээрээс тураг махны борлуулалт хамгийн их хувийг эзэлдэг нь хэрэглэгчид ихээр худалдан авдагтай холбоотой.

Тиймээс үйлдвэрүүд тураг мах экспортонд гаргахаас гадна нийт бэлтгэсэн махны 10 хүрэхгүй хувийг эзэлдэг ангилсан мах, хиам, консерв, хагас боловсруулсан бэлэн бүтээгдэхүүний зах зээл дээр өрсөлдөж байна.

Үнэт цаас гаргагч нь бусад мах, махан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийг өрсөлдөгчид гэж шууд үзэж болохгүй. Учир нь компанийн үйлдвэрлэлийн гол зорилго тураг мах үйлдвэрлэх, түүний дийлэнхийг экспортонд гаргах юм.

САЛБАРУУДЫН БАЙРШИЛ, ХҮЧИН ЧАДАЛ

Үнэт цаас гаргагч нь ХАА-н салбарт үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа тэргүүлэгч компанийн нэг бөгөөд нэг удаад 10 мянга гаруй толгой мал бэлтгэн төхөөрч, 19.2 мянган тонн мах хөргөн хөлдөөх аммиакан хөргөлт бүхий хөдөө орон нутгийг хамарсан 11 салбар үйлдвэр, борлуулалтын цэгүүдтэй мал бэлтгэл, мах үйлдвэрлэл, борлуулалтын нэгдсэн цогц тогтолцоо бүхий сүлжээг бий болгон ажиллаж байна.

Зураг 2 Сүлжээ үйлдвэрүүдийн байршил

“Жаст групп” ХХК нь 2002 оноос ХАА-н салбарт урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын нэгдмэл бодлогын хүрээнд мах бэлтгэх, боловсруулах үйлдвэрүүдийн техник, технологийн шинэчлэлтийг ээлж дараатайгаар хийсний үр дүнд Үнэт цаас гаргагч нь Монгол Улсын хэмжээнд мал бэлтгэлийн 32.3 хувь (41634 толгой мал бэлтгэсэн), үйлдвэрийн аргаар мал төхөөрөх хүчин чадлын 26 хувь (нэг удаадаа бод-1810, бог-8900 толгой), мах махан бүтээгдэхүүн хадгалах хүчин чадлын 30 (19200 тн), махны экспортын 22.8 (2010 оны байдлаар 4518.9 тн-ыг экспортлосон) хувийг дангаараа хангах болсон. Нийслэлийн хэмжээнд худалдаалагддаг улсын нөөцийн мах болон экспортын мах, махан бүтээгдэхүүний 1/3-ийг (2010 оны байдлаар 6918.9 тн мах махан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж борлуулсан) дангаараа хангаж байна.

Малыг малчдаас дундын зуучлалгүйгээр орон нутгийн үйлдвэрүүд дээр шууд худалдан авч, мал хүлээж авах хугацааг тухайн оны 12 сар хүртэл уртасгаж, орон нутгийн онцлог болон зах зээлийн байдлыг харгалзан үнийн уян хатан бодлого баримтлан ажилласнаар мал бэлтгэлийн тоо, махны гарцийг нэмэгдүүлсэн. Махны гарц нэмэгдэх нь мал бэлтгэлийн үнийн өсөлтийг тодорхой хэмжээнд нөхөх, нэг кг махыг боловсруулахад гарах зардлыг багасгасан нь компанийн ашигт ажиллагаанд эерэгээр нөлөөлж байна.

Үйлдвэрүүдийн хүчин чадал

Үйлдвэрийн нэр	Хоногт нядлах хүчин чадал (тоо, толгой)		Хөргөлтийн хүчин чадал (тн)	Гүн хөлдөөлтийн хүчин чадал (хоног/тн)
	Бод	Бог		
1 Улаанбаатар Мах маркет	-	1,000	7,000	20
2 Баян-Өлгий Мах маркет	120	800	1,000	20
3 Булган Мах маркет	120	700	500	20
4 Завхан Мах маркет	120	-	500	15
5 Сүхбаатар Мах маркет	120	800	750	20
6 Увс Мах маркет	80	400	250	15
7 Дорнод Мах маркет	200	1,600	3,000	60
8 Хөвсгөл Мах маркет	200	500	1,000	40
9 Багануур Мах маркет	300	1,000	1,200	40
10 Сэлэнгэ Мах маркет	350	1,600	3,000	40
11 Өвөрхангай Мах маркет	200	500	1,000	/дуусаагүй/
Нийт	1,810	8,900	19,200	290

Хүснэгт 7. Үйлдвэрүүдийн хүчин чадал

Технологийн шинэчлэл

Үнэт цаас гаргагч нь үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа, техник, технологийн шинэчлэлтийг “Жаст групп” ХХК-ийн бүрэн дэмжлэг, санхүүжилтаар 2006-2010 оны хооронд нийт дүнгээрээ 28.3 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт ба шинэчлэлтийг хийсэн.

Үзүүлэлт	2006	2007	2008	2009	2010	Нийт
Үйлдвэр	89.8	1,940.0	1,264.9	6,659.9	285.2	10,239.9
Үйлдвэрийг шинэчлэн засварлах	109.4	195.8	703.7	96.9	520.4	1,626.2
Үйлдвэрлийн өргөтгөл	48.8	189.0	485.5	19.9	-	743.2
Тоног төхөөрөмж худалдан авалт, угсралт	36.8	418.9	524.0	1,138.4	2,105.7	4,223.8
Үндсэн хөрөнгө худалдан авалт	-	474.3	160.3	12.0	4.1	650.7
Төв үйлдвэр	-	6,786.1	3,554.3	-	-	10,340.3
Зам, байгууламж	2.6	-	-	71.0	340.1	413.7
Нийт дүн	287.4	10,004.2	6,692.7	7,998.1	3,255.5	28,237.8

Хүснэгт 8. Компанийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ

ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, ЧАНАРЫН ХЯНАЛТ

Үйлдвэрлэлийн процесс

Схем 1. Үйлдвэрийн процесс

Үнэт цаас гаргагчийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн үе шат, дамжлага тус бүрд үйл ажиллагааны болон боловсруулалтын технологийн зааварчилгааг нь Олон улсын чанар, стандартын шаардлагад нийцүүлэн ажилладаг. Учир нь махны салбар хүнсний хэрэглээний гол бүтээгдэхүүн бөгөөд эрүүл ахуй, чанарын нарийн хяналт, технологийн чанд хатуу горимыг шаарддаг.

Үйлдвэрийн үйл ажиллагааны технологийн горимүүд:

1. <i>Мал бэлтгэлийн технологи</i>	Туувраар ирсэн малыг тусгаарлан бактерилогийн болон серологийн шинжилгээнд оруулан, өвчтэй мал ямар ч тохиолдолд бэлтгэхгүй байх шаардлагыг мөрдөн ажилладаг.
2. <i>Нядалгааны технологи</i>	Малыг нядлахын өмнө 36 цаг амрааж, малын мах нядалгааны явцад хатуурч, чанар муудахгүй байх технологийг мөрдөж ажиллана. Нядалгааг стандартын зориулалтын шугам, ариун цэврийн шаардлага хангасан орчинд технологийн дагуу гүйцэтгэн нядалгааг гүйцэтгэж буй ажиллагсдын ариун цэвэр, эрүүл мэндийн шаардлагыг хангасан стандарт гарган мөрдүүлснээр нядалгааны явцын тураг махны чанарыг хангуулж байна..
3. <i>Сэврээлтийн технологи</i>	Нядалгаанаас гарсан тураг махыг хасах 4 хэмийн хүйтэнд сэврээж халуун махны гадаргууд тогтсон хүчлийг зайлуулна. Махыг 24 цаг сэврээж, зөөлрүүлэх арга техникийг стандартын дагуу гүйцэтгэнэ.
4. <i>Шулалгааны технологи</i>	Шулалгааны технологийн ариун цэврийн байдалд өндөр стандартыг тогтоох бөгөөд шал, хана, тааз нь аливаа химийн бодис агуулагдаагүй, дулаан, хүйтэн нэвтрүүлдэггүй материалаар хийгдсэн байх ба шалан дээр унасан хаягдал нь бохирын шугамаар гадагш автоматаар зайлуулагддаг,

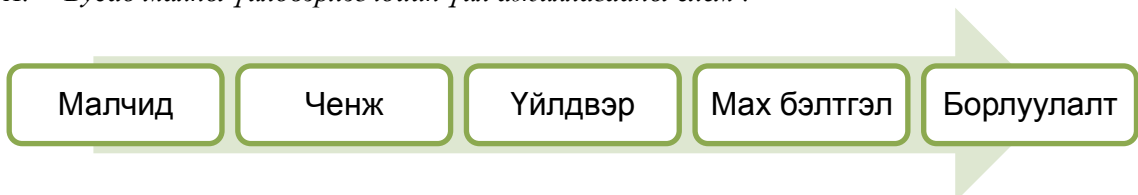

	хэрэглээнд ордоггүй байна. Шулалгааг гүйцэтгэж буй ажиллагсадын эрүүл мэнд, ариун цэврийн стандартыг мөрдүүлж ажиллана.
5. <i>Хөлдөөлтийн технологи</i>	Тураг болон шулсан махыг хасах 40 хэмээс доошгүй температурт гүн хөлдөөж, түүний шинэлэг байдлыг борлуулах үе шат хүртэл хадгалах боломжийг хангуулна. Ингэснээр мах харлах, чанараа алдах байдал “Мах маркет” брэндийн мах, махан бүтээгдэхүүнд огт гарахгүй байх ёстой.
6. <i>Хадгалалтын технологи</i>	Мах, махан бүтээгдэхүүнийг хасах 14 хэмээс доошгүй температурт хадгалах стандартыг мөрдүүлнэ.
7. <i>Тээвэрлэлтийн технологи</i>	Мах, махан бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийг зориулалтын сав, хэрэгслээр гүйцэтгэж, тээвэрлэлтийн явцад бүтээгдэхүүн гэмтэх, бохирдох, хорогдох байдал гаргуулахгүй байх стандартыг мөрдүүлнэ.
8. <i>Савлалт, түгээлтийн технологи</i>	Мах, махан бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчийн худалдан авах хүсэл, сонирхолд нийцсэн хэмжээгээр савлаж бэлтгэнэ. Сав, баглаа боодлын тусгай стандартын горимыг мөрдөж ажиллана. Савласан бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчдэд түгээх борлуулалтын сүлжээг оновчтой зохион байгуулна.
9. <i>Байгаль орчинд хор нөлөөгүй байх</i>	Үйлдвэрээс гарч буй хог хаягдлыг зайлуулах, бохирын төвлөрсөн байгууламжид хийж байх техник, технологийн горимыг мөрдүүлж ажиллана. Аммиакан хөргөлтөт хөргүүрийн системийг хэрэглэх бөгөөд тэдгээрийн аюулгүй ажиллагааны зохион байгуулалтыг дээд зэргээр хангуулсан байна.

Хүснэгт 9. Үйлдвэрийн үйл ажиллагааны технологийн горим

Мал бэлтгэл, махны үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг бүдүүвчээр дүрслэн харуулвал,

А. *Бусад махны үйлдвэрлэгчдийн үйл ажиллагааны схем :*

Схем 2. Ердийн махны үйлдвэрийн үйл ажиллагааны схем

Б. *Мах маркет үйлдвэрийн үйл ажиллагааны схем :*

Үнэт цаас гаргагчийн салбар үйлдвэрүүдийн үйл ажиллагааны цар хүрээ нь ойр орчмын 200 км-ийн радиус бүхий тойрог дахь орон нутгийн малчдыг хамарсан байдлаар зохион байгуулагдсан.

Схем 3. Үнэт цаас гаргагчийн махны үйлдвэрийн үйл ажиллагааны схем

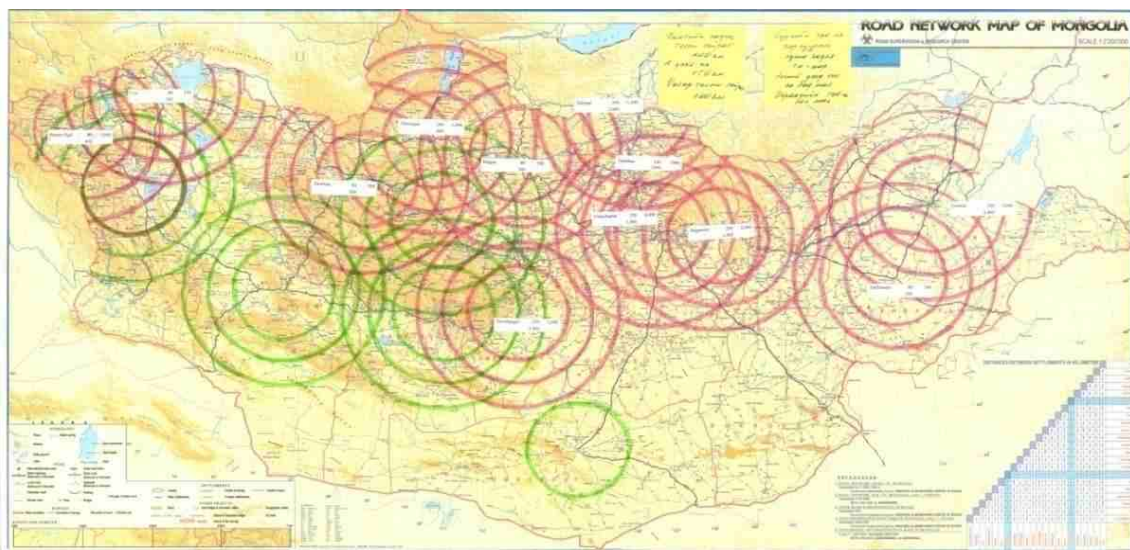

Үнэт цаас гаргагч нь мал бэлтгэлийн шинэ системийг 2007 оноос эхлэн нэвтрүүлж эхэлсэн ба ингэснээр малчдад илүү ойртон малын алсын тууврын зайг багасгасны дүнд жингийн алдагдал багасгах, малчин үйлдвэр хоёрын хооронд махны ченжийн дамжлагыг арилгаснаар мал бэлтгэлийн үнийн хөөрөгдлийг бууруулах хэрэглэгчдэд эрүүл ахуйн шаардлага хангасан чанартай махыг бэлтгэн нийлүүлэх, малчдад 7-р сараас 12-р сар хүртэлх хугацааны турш боломжтой цагтаа малаа зах зээлийн үнээр үйлдвэрт нийлүүлэх бололцоог бий болгон ажиллаж байна.

Энэхүү систем нь малыг шууд үйлдвэр дээрээ худалдан авч технологийн дагуу боловсруулж байгаа нь бэлтгэсэн махны чанарыг сайжруулж, өртгийг хямдруулаад зогсохгүй малчин өрхийн амьжиргааг тэтгэх, малын хулгайтай тэмцэх зэрэг нийгмийн чухал ач холбогдолтой ажил болж байна.

Нэр төрөл	2007 он		2008 он		2009 он		2010 он	
	Бэлтгэсэн малын тоо	Нэг малын махны гарц%/	Бэлтгэсэн малын тоо	Нэг малын махны гарц%/	Бэлтгэсэн малын тоо	Нэг малын махны гарц%/	Бэлтгэсэн малын тоо	Нэг малын махны гарц%/
Үхэр	16,703	42.3	19,765	45.2	25,468	46.3	6,238	47.7
Адуу	3,335	44.5	4,615	47.4	9,521	49.9	4,152	51.5
Хонь	33,902	40.1	55,911	42.1	860	41.9	23,374	42.3
Ямаа	4,235	39.1	8,273	36.5	1,116	-	7,870	41.9
Бүгд дүн	58,175	-	88,564	-	36,965	-	41,634	-

Хүснэгт 10 Мах бэлтгэлийн тоо, махны гарц

Зураг 3. Үйлдвэрүүдийн байршлын радиус

Мал бэлтгэлийн үед дараах чиглэлээр банкт хамтран ажилладаг.

1. Малыг төлбөр тооцоо гүйцэтгэх:

Мал бэлтгэлийн үйл ажиллагаанд зориулсан мөнгөн хөрөнгийг Хадгаламж банкинд байршуулан тус банкны орон нутгийн салбаруудаар дамжуулан төлбөр тооцоог гүйцэтгэдэг. Мал тушаасан малчинд төлөх мөнгөн дүнгээр чекийг мал хүлээн авагчид бичиж олгодог ба чек бичигдсэнээс хойш ажлын 3 хоногийн дотор дээрхи банкны аль ч салбараас бэлэн мөнгө авах эрхтэй. Энэ нь үйлдвэр дээр их хэмжээгээр бэлэн мөнгө байлгах, бэлэн мөнгөний аливаа эрсдэлээс

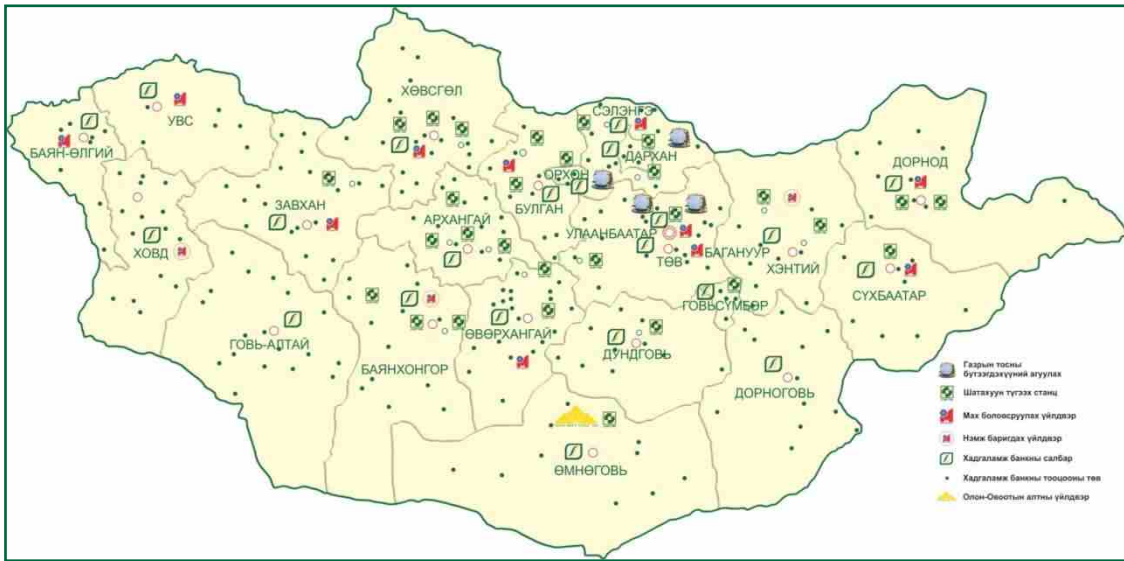

хамгаалах, малчдад өөрсдийн бэлэн мөнгөний зарцуулалтыг хүссэн үедээ хийх боломж бүрдэнэ.

2. Малчдын зээлийг мал бэлтгэлтэй холбох:

Малчид цагаан сараар эсвэл баяр, наадам, хичээл орох үеэр гэх мэт бэлэн мөнгөний хэрэгцээ гарсан үед банкинд хандан зээл авдаг. Малчид зээлээ, малаа борлуулсан орлогоосоо төлөх хүсэлт гаргасан тохиолдолд тус компанитай холбоо тогтоон намар нэгдсэн зохион байгуулалтанд оруулж, үйлдвэрт малаа нийлүүлдэг.

Малчдыг урамшуулах, идэвхижүүлэх зорилгоор үйлдвэрт малаа нийлүүлсэн малчдын зээлийн хүүний 1/3 хэсгийг компани хариуцан банкинд төлдөг. Хадгаламж банк аймаг, сум бүрт байрладаг учраас дээрх 2 чиглэлээр хамтарч ажиллахад ямар нэгэн хүндрэл бэрхшээл гардаггүй бөгөөд харилцан бизнесээ дэмжиж ажиллаж байна.

Зураг 4 Үнэт цаас гаргагч болон Хадгаламж банкны салбаруудын байршил

Мал бэлтгэн нийлүүлэх процесс

Малчид, мал нийлүүлэгчдээс малын эмч, мал тоологч, пүүлэгч, мал бэлтгэлийн мэргэжилтэн болон бусад холбогдох албан тушаалтны бүрэлдэхүүнтэйгээр малыг хүлээж авдаг бөгөөд махны хяналтын улсын байцаагч хяналт тавин ажилладаг. Малыг хүлээж авах үед амьдын жин, махны гарцаар нь жинлэн авдаг.

Малыг хүлээн авахдаа дараахи бичиг баримтуудыг бүрдүүлдэг:

- Гарал үүслийн гэрчилгээ /орон нутгийн Мал Эмнэлэг Ариун Цэврийн Алба/
- Цагдаагийн байгууллагын тодорхойлолт
- Малын тушаагчийн иргэний үнэмлэх, орон нутгийн засаг даргын тодорхойлолт
- Зүсмийн бүртгэлийн жагсаалт

Хүлээж авсан нийт малын 20-30 хувьд санамсаргүй түүврийн аргаар сонголт хийн малын эмчийн үзлэг хийж, шаардлагатай гэж үзсэн тохиолдолд /сэжигтэй мал ирсэн, экспортын мал бэлтгэлийн үед харилцагчийн хүсэлтээр болон хяналтын байцаагч, малын эмч нарын хамтарсан шийдвэрээр/ 100 хувь цусны шинжилгээнд хамруулдаг. Өвчтэй буюу өвчний сэжиг илэрсэн малыг тусгаарлаж, нядалгааны малын стандарт шаардлага хангаагүй тохиолдолд “Махны хяналтын дүрэм”-д заасны дагуу ангилан шийдвэрлэдэг.

Үйлдвэрлэл

Тус компани өөрийн салбар үйлдвэрүүдэд орчин үеийн махны үйлдвэрлэлийн техник, технологийг нэвтрүүлэх, олон улсын жишигт нийцсэн нэгдсэн нэг стандарт технологиор үйлдвэрлэлийг явуулж, дотоод, гадаадын зах зээлд хүнсний эрүүл ахуйн шаардлага хангасан мах, махан бүтээгдэхүүнийг тогтмол, найдвартай нийлүүлэх боломж бүхий махны үйлдвэрлэлийг бий болгосон байна.

Ингэснээр малчдаас хүлээн авсан малыг бэлтгэж, нядласны дагуу үйлдвэрүүдэд махыг сэврээсэн байдлаас шууд шулж бэлтгэдэг. Энэ нь махны чанарыг алдагдуулахгүйгээр хэрэглэгчдэд хүрч байх нөхцлийг бүрдүүлсэн.

Чанарын хяналт

Мал бэлтгэлээс эхлүүлэн эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, борлуулах хүртэл онцгой анхаарч, шат шатанд чанарын хяналтыг хатуу тавьж ажиллах нь хэрэглэгчдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн өндөр чанартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үндсэн нөхцөл, шаардлага юм.

Иймд Үнэт цаас гаргагч нь үйлдвэрлэлийнхээ процессын бүхий л түвшинд малыг хүлээн авахаас эцсийн хэрэглэгчдэд хүргэх хүртэлх үйл ажиллагаандаа эрүүл ахуй, чанарын хяналтыг хийж байна.

Тухайбал тус компани 2010 оны 9-р сарын 01-нээс эхлэн ОУ-д хүлээн зөвшөөрөгдсөн Эгзэгтэй цэгийн аюултай байдлыг шинжлэн хянах /НАССР⁵/ системийг Мах маркет Төв үйлдвэрт нэвтрүүлснээс гадна ISO 22000 болон үндэсний стандартад бүрэн нийцсэн орчин үеийн технологийг үйлдвэрлэлдээ нэвтрүүлээд байна.

Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд чанарын хяналтыг дараахи байдлаар явуулдаг.

1) *Амьд малаас авах шинжилгээ:*

Уг шинжилгээг мал нядалгаанд орохоос нэг хоногийн өмнө авах ба нядалгаанд орох үед хариу нь гарсан байх ёстой. Шаардлагатай үед бүх малаас шинжилгээ авдаг бөгөөд онц шаардлагагүй үед нийт малын 20-30 хувийг шинжилгээнд хамруулдаг.

2) *Махнаас авах шинжилгээ:*

Энэхүү шинжилгээг түүвэрлэн авдаг бөгөөд орон нутгаас ирж буй маханд дараахи байдлаар шинжилгээ хийгддэг. Үүнд:

- a. Орон нутагт үйлдвэрийн малын эмчийн үзлэгээр орно.
- b. Мах маркет төв үйлдвэрт ирсэн үед хяналтын шинжилгээнд орно.
- c. Улсын мал эмнэлгийн төв лаборатори болон нийслэлийн мал эмнэлгийн төв лабораторид улирал бүр шинжилгээнд орно.

3) *Мах, болон махан бүтээгдэхүүнд дараах шинжилгээг хийж байна.*

Мах махан бүтээгдэхүүнд чийглэг, PH, нитрит, давс, амин-азот, уураг, тослог, хэт ислийн тоо, формалины сорил, зэсийн цэнхэр, бенздины сорил, неслерийн урвалж, нянгийн тоо, сальмонелл, мөөгөнцөр болон E coli тодорхойлох шинжилгээг стандартын дагуу хийдэг юм.

Хяналтын лаборатори

Тус компани нь өөрийн төв болон салбар үйлдвэрүүддээ чанарын хяналтын лабораторийг ажлуулж, эрүүл ахуй, ариун цэврийн хяналтыг хийж байна. Төв лаборатори нь УМХ⁶-аар итгэмжлэгдсэн лаборатори юм.

⁵ Hazard analysis and Critical Control Point

⁶ Улсын мэргэжлийн хяналт гэсэн үгний товчлол

Салбар лабораториудад төвөөс аргазүйн зөвлөгөө өгч шууд удирдлагаар ханган, шаардлагатай эм урвалж, багаж төхөөрөмж нийлүүлэн ажилладаг.

Одоогоор орон нутгийн дөрвөн лабораторид /Булган Мах маркет, Сүхбаатар Мах маркет, Хөвсгөл Мах маркет, Увс Мах маркет / тоног төхөөрөмж бүрэн тавигдсан. Цаашид дэс дараатай бусад үйлдвэрийн лабораторийн хүчин чадлыг сайжруулж шаардлагатай багаж тоног төхөөрөмжөөр тоноглохоор ажиллаж байна.

ДЭД БҮТЭЦ, ТЭЭВЭРЛЭЛТ

Компанийн орон нутаг дахь бүх үйлдвэрүүдэд техникийн шинэчлэлийг үе шаттай хийж байгаа ба төв үйлдвэрийн бэлэн бүтээгдэхүүний цех нь хоногт 1500-2000 кг мах хөлдөөх хүчин чадалтай, БНСУ-ын Hankook Fujee Industries Co.,Ltd, БНХАУ-ын Guangzhou Xuzhong Food Machinery Co.,Ltd зэрэг үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийг ашигладаг. Бэлэн бүтээгдэхүүний цех нь хоногт 1000 кг хиам үйлдвэрлэх хүчин чадалтай бөгөөд ОХУ, ХБНГУ-ын Seydelmann үйлдвэрийн төхөөрөмжүүдийг ашигладаг. Хөргөлтийн тоног төхөөрөмж нь Япон Улсын Hasagewa, БНСУ-ын DONG YONG үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж, Нядалгааны болон эхлэн боловсруулах цех нь ОХУ, БНСУ, ХБНГУ-ын тоног төхөөрөмж, лаборатори нь ОХУ, БНХАУ-ын тоног төхөөрөмжийг тус тус үйл ажиллагаандаа ашигладаг.

Орон нутгийн үйлдвэрээс 20 тоннын багтаамжтай хөргүүр бүхий 3 машин, 20 тоннын багтаамжтай задгай 2 машинаар /задгай машиныг өвлийн улиралд мах тээвэрлэхэд ашигладаг/ төв үйлдвэр лүү мах болон дайвар бүтээгдэхүүнээ тээвэрлэдэг. Үнэт цаас гаргагчийн Улаанбаатар хот дахь төв үйлдвэр нь 5 давхар объект бүхий нядалгааны цех, мах боловсруулах цех, бэлэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх цех, болон хөргөгч, хөлдөөх агуулахуудаас бүрдэнэ. Энэхүү 5 давхар объектийн бүх давхарт мах хадгалах, хөлдөөх агуулахууд байдаг бөгөөд нийт хүчин чадал нь 7,000 орчим тонн мах хадгалах, хөлдөөх багтаамжтай. Үүнээс өнөөдрийн байдлаар 1, 2-р давхрын хасах 18⁰С-ээс хасах 20⁰С температуртай 14 хадгалах агуулах болон хасах 40⁰С температуртай гүн хөлдөөх агуулахуудыг үйл ажиллагаандаа ашиглаж байна. Давхар болгонд хяналтын камер ажиллуулдаг бөгөөд агуулахын харуул хамгаалалтын ажлыг тусдаа өөр компани гүйцэтгэдэг. Ээлж хүлээлцэх болгонд санхүүтэй бүртгэл тооцоо нийлнэ. Төв үйлдвэрээс сүлжээ дэлгүүрүүдэд мах, махан бүтээгдэхүүнийг түгээхдээ 600 кг-аас 1 тоннын багтаамжтай хөргүүртэй машинаар тээвэрлэдэг.

“Жаст Агро” ХХК нь бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийн түргэн шуурхай байдлыг хангах зорилгоор Улаанбаатар төв үйлдвэрийг 2011 оны 01-р сард Транс-Монголын төмөр замтай холбосон. Ингэснээр төв болон орон нутгийн салбар үйлдвэрүүдэд боловсруулсан махаа Төв үйлдвэрээсээ экспортын ачилт хийн, худалдан авагчдад шууд хүргэх боломжтой болсон.

Транс Монголын төмөр зам нь ОХУ-ын Транс Сибирийн төмөр замтай Наушк хотод холбогдохоос гадна Хятад улстай Замын-Үүдийн боомтоор холбогддог.

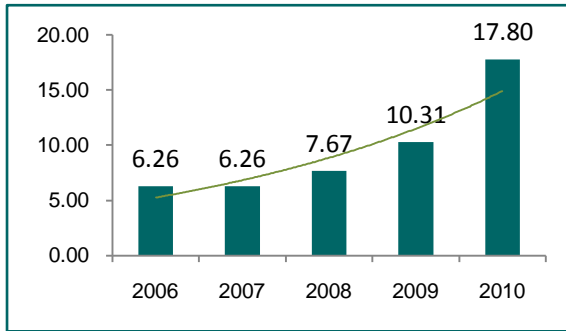
Зураг 5 Транс Монголын төмөр замын сүлжээ

БОРЛУУЛАЛТ

Улсын хэмжээгээр махны борлуулалт ченжээр дамжуулан худалдах, боловсруулах үйлдвэрүүдээр дамжуулан үйлдвэрийн аргаар боловсруулан худалдах, гадаад зах зээлд экспортлох гэсэн 3 чиглэлээр хийгддэг.

Үнэт цаас гаргагчийн техник, технологийн шинэчлэл, үйл ажиллагааны цар хүрээг өргөтгөхөд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт болон удирдлагын явуулж буй бодлого, зах зээлд баримтлах стратегийн хэрэгжилтийн үр дүнд компанийн үйлдвэрлэл болон борлуулалтын хэмжээ жил бүр нэмэгдсээр байна.

Тус компани нийслэл болон хөдөө орон нутгийн нийт 11 салбар үйлдвэрт мал бэлтгэл, махны үйлдвэрлэлийг явуулж, бод, богийн тураг мах, ангилсан мах, дайвар бүтээгдэхүүн, хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэн гадаад, дотоодын зах зээлд борлуулж байна.

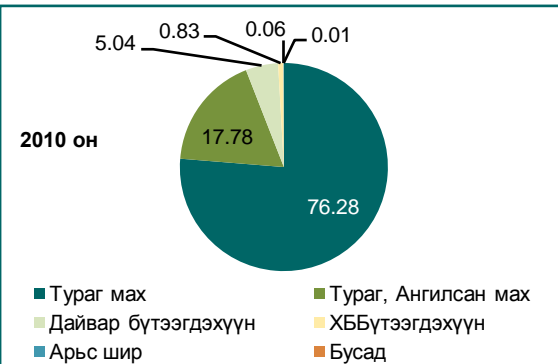
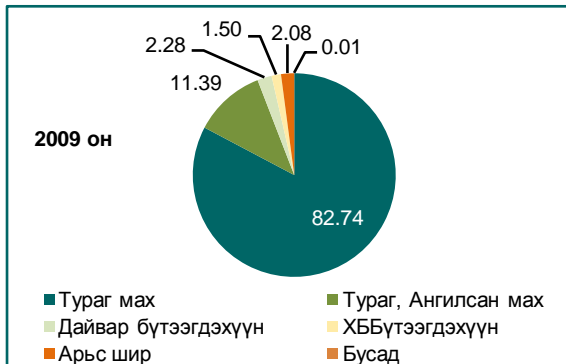

График 9. Нийт борлуулалтын бүтэц /%/

Үнэт цаас гаргагч нь сүүлийн жилүүдэд экспортод чиглэсэн үйл ажиллагаанд түлхүү анхаарч, үйлдвэрлэлийн технологийн шинэчлэлийг түүнд чиглүүлэн өөрчлөн сайжруулах бодлого баримталж байгаа ба энэ чиглэлийн мах, махан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэн ажиллаж байна. 2010 оны жилийн эцсийн байдлаар Үнэт цаас гаргагчийн махны нийт борлуулалтанд эзлэх экспортын хэмжээ 2006 оноос хоёр дахин нэмэгдэж, борлуулалтын 70 гаруй хувийг эзлэж байна.

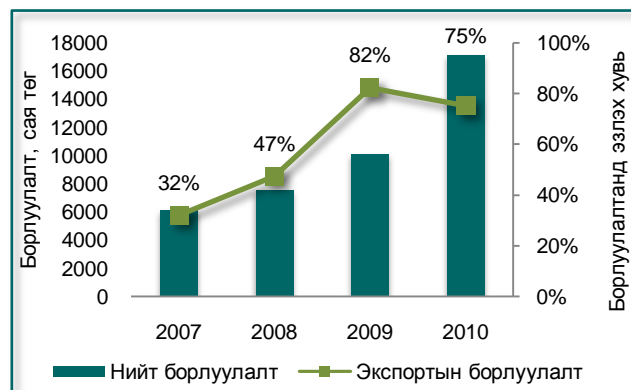

График 10. Борлуулалтанд эзлэх экспортын хэмжээ /%/

Компани сүүлийн 2 жил үхэр, адууны мах түлхүү бэлтгэн экспортод гаргасан бөгөөд энэ нь худалдан авагчийн үйл ажиллагааны онцлогтой холбоотой юм.

Тухайлбал, 2009 онд үхэр, адууны мах түлхүү бэлтгэж, нийт үйлдвэрлэсэн махны 82 хувийг экспортод гаргаж, дотоодын зах зээл дээр дайвар бүтээгдэхүүн болон хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүнийг борлуулжээ.

Харин 2010 онд мөн адил экспортын гэрээтэйгээ уялдуулан үхэр, адууны мах бэлтгэн, үхрийн махны 92 хувийг, адууны махны 97 хувийг экспортонд гаргасан бөгөөд үлдсэн хувийг дотоодын зах зээл дээр борлуулсан байна.

<i>Экспортын бүтээгдэхүүн</i>	<i>2007 он</i>	<i>2008 он</i>	<i>2009 он</i>	<i>2010 он</i>	<i>Нийт</i>
Үхрийн мах	474.6	1,186.8	2,205.1	2,559.7	4,426.2
Адууны мах	651	239.7	475.3	1,911.4	3,277.4
Хонины мах	-	-	-	47.7	47.4
Үхрийн хатаасан мах	-	-	0.8	-	0.8
Бэлэн бүтээгдэхүүн	-	-	-	0.1	0.1
Нийт хэмжээ	1,125.6	1,426.5	2,681.2	4,518.9	

Хүснэгт 11. Экспортын хэмжээ /тн/

2007 – 2010 онуудад экспортод гаргасан мах, махан бүтээгдэхүүний 65.9 хувийг үхрийн мах, 33.6 хувийг адууны мах, үлдэх хувийг хонь болон бусад бүтээгдэхүүн эзэлж байна.

Үнэт цаас гаргагч нь экспортод гаргаж байгаа мах, махан бүтээгдэхүүнээ ОХУ, Лалын Бүгд Найрамдах Иран Улсын компаниудад гэрээгээр борлуулдаг бөгөөд сүүлийн 4 жилд гаргасан мах, махан бүтээгдэхүүний 99.2 хувийг ОХУ-ын компанид нийлүүлсэн ба ОХУ-ын Сибирь Алс Дорнодын бүс нутагт байрлах үйлдвэрүүдэд гаргаж буй махны ихэнх хувийг нийлүүлдэг.

	<i>2007 он</i>	<i>2008 он</i>	<i>2009 он</i>	<i>2010 он</i>	<i>Нийт дүн</i>	<i>Эзлэх хувь</i>
Улаан Үд хот, Бурятмяспром	544.7	2,846.8	8,272.5	11,238.0	22,902.0	86.4%
Тува	1,410.9	723.9	-	-	2,134.9	8.1%
Эрхүү хот, “Сивмаркер” ХХК	-	-	16.78	-	16.8	0.1%
Эрхүү хот, “Иркутский” ХХК	-	-	-	986.4	986.4	3.7%
Хакас, Абакан хот	-	-	-	457.9	457.9	1.7%

Хүснэгт 12 ОХУ дахь махны борлуулалт

Хүснэгтээс харахад “Жаст Агро”ХХК-ийн гол худалдан авагч нь Улаан Үд хотын “Бурятмяспром” үйлдвэр байгаа бөгөөд сүүлийн 4 жилийн борлуулалтын 86.4 хувийг “Бурятмяспром” эзлэж байна.

“Бурятмяспром” үйлдвэр нь сүүлийн 10 гаруй жилийн хугацаанд Үнэт цаас гаргагчтай хамтран ажиллаж байгаа ба ихэвчлэн үхрийн мах авч, боловсруулан дотоодынхоо зах зээл дээр консервлэн борлуулдаг. Нийт 4 үйлдвэр, 8 үйлдвэрийн бус газраас бүрддэг бөгөөд өдөрт 130 мянган лааз мах, 20 тонн хиам, 10 тонн хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүчин чадалтай юм.

Нөөцийн махны борлуулалт

Үнэт цаас гаргагч нь анх 2006 оноос эхлэн Нийслэлийн Засаг даргын тамгын газар, Махны холбоотой гэрээ байгуулан, нөөцийн махыг бэлтгэж, боловсруулан, хүн амын махны хаврын хэрэгцээг хангах чиглэлээр ажиллаж ирсэн байна.

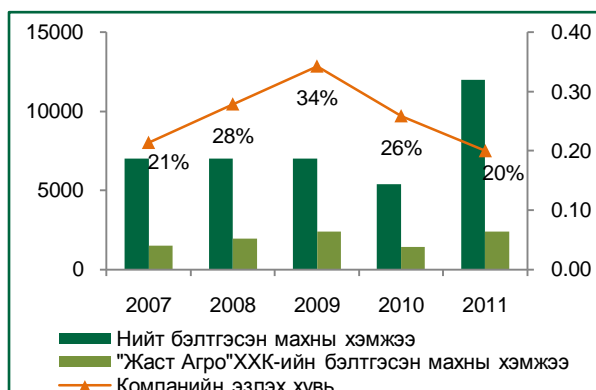

График 11. Нөөцийн махны бэлтгэлийн хэмжээ

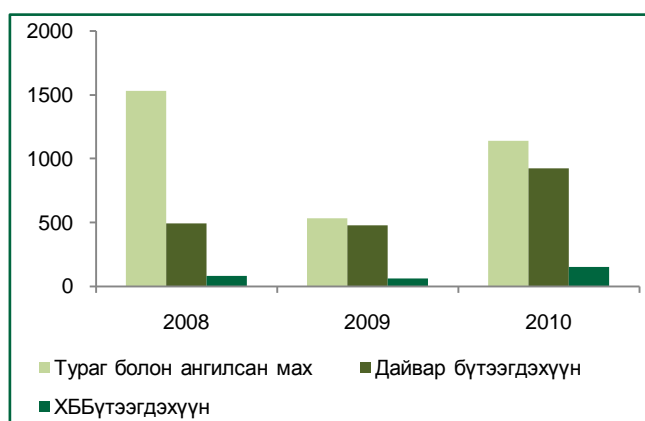
№	Махны төрөл	2007 он	2008 он	2009 он	2010 он	2011 он
1.	Үхрийн мах	350	350	150	550	150
2.	Хонины мах	1,150	1,150	1,770	150	1,770
3.	Ямааны мах	-	-	480	700	480
	Нийт	1,500	1,500	2,400	1,400	2,400

Хүснэгт 13. Жаст Агро нөөцийн махны бэлтгэлийн хэмжээ /тн/

Жижиглэнгийн махны борлуулалт

Тус компани нь хагас боловсруулсан бууз, банш, таташ, бүтэн утсан гуя, чанамал, утлагат хиам зэрэг 30 орчим нэр төрлийн бэлэн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэн өөрийн нэрийн дэлгүүрүүд болон томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдээр борлуулж байна.

Үнэт цаас гаргагч нь дээрх төрлийн бүтээгдэхүүнийг, цаашид энэ чиглэлийн үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэх төлөвлөгөөгүй байгаа. Учир нь компанийн үйлдвэрлэл, борлуулалтанд энэ чиглэлийн бүтээгдэхүүний эзлэх хувь бага, мөн зах зээл дээр өрсөлдөгч ихтэй байдаг.

Сүүлийн 3 жилийн борлуулалтаас харахад 60 орчим хувийг (3,199.3 тн) тураг болон ангилсан мах, 35 орчим хувийг (1,895.3тн) дайвар бүтээгдэхүүн, үлдсэн 5 орчим хувийг (287 тн) бэлэн бүтээгдэхүүн эзэлдэг байна.

График 12. Жижиглэнгийн махны борлуулалтын бүтэц

